

Inspectie Veiligheid en Justitie
Ministerie van Veiligheid en Justitie

Bijlage J: Methodologisch Kader Kwalitatieve Steekproeven

De kwalitatieve steekproef
als instrument voor effectief en efficiënt toezicht door de
Inspectie VenJ

**Inspectie Veiligheid en Justitie
Project 'Rampenbestrijding op Orde II'
Augustus 2012**

Inhoudsopgave

1. Inleiding	p. 3
1.1 Doel van het document	p. 3
1.2 Indeling van het document	p. 3
2. Methodologisch kader	p. 4
2.1 Onderscheid tussen kwantitatief en kwalitatief onderzoek	p. 4
2.2 Kiezen van het geschikte onderzoekstype en het bijbehorende type steekproef	p. 4
2.3 Redenen voor de Inspectie VenJ om te kiezen voor kwalitatief onderzoek en het uitvoeren van kwalitatieve steekproeven	p. 5
2.4 Kenmerken van een kwalitatieve steekproef	p. 5
2.5 Dataverzameling en data-analyse	p. 7
3. Bronnenlijst	p. 8

1. Inleiding

1.1 Doel van het document

Dit document heeft als doel om te beschrijven op welke wijze de Inspectie VenJ kwalitatieve steekproeven kan gebruiken om effectief en efficiënt toezicht uit te oefenen. De kwalitatieve steekproeven dienen om de validiteit vast te stellen van een zelfevaluatierapport dat door of onder verantwoordelijkheid van een veiligheidsregio is opgesteld.

2. Methodologisch kader

2.1 Onderscheid tussen kwantitatief en kwalitatief onderzoek

In de wetenschap wordt er al decennialang een onderscheid gemaakt tussen twee verschillende onderzoekstypen: kwantitatief onderzoek en kwalitatief onderzoek. Hoewel er discussies plaatsvinden over of beide onderzoekstypen 'twee gescheiden werelden' zijn of dat ze zich op een continuüm bevinden (Newman en Benz, 1998), zijn velen het eens over de belangrijkste verschillen tussen beide onderzoekstypen.

Kwantitatief onderzoek sluit aan bij het positivistische onderzoeksparadigma, waarbinnen de gedachte heerst dat "er een objectieve, eenduidige waarheid in de wereld bestaat die achterhaald kan worden door wetenschappelijke methoden waarbij de nadruk ligt op het systematisch en statistisch meten van relaties tussen de verschillende variabelen" (Bergsma, 2003: p. 9). Het doel van kwantitatief onderzoek is dus vaak het verkrijgen van cijfermatig inzicht in de verhoudingen binnen een populatie (Dinklo, 2006: p. 37) en het vinden resultaten die gegeneraliseerd kunnen worden naar een populatie. Anders geformuleerd: kwantitatief onderzoek heeft als doel "de werkelijkheid verklaarbaar en voorspelbaar te maken door het zoeken en meten van wetmatigheden (Plooi, 2008: p. 49). Dit wordt gedaan door het maken van statistische berekeningen waarmee verbanden gelegd kunnen worden (Breitenbach, 2005: p. 4) en hypothesen kunnen worden getest. Bij kwantitatief onderzoek worden vaak toevalssteekproeven¹ gebruikt en onderzoeksvragen beantwoord die beginnen met: 'hoeveel', 'wanneer' en 'waar' (Cappellen, 2006: p. 5).

Kwalitatief onderzoek sluit aan bij het interpretatieve onderzoeksparadigma, waarbij men uitgaat van "de perceptie dat er geen eenduidige objectiviteit en realiteit bestaat. Volgens dit paradigma bestaan er vele realiteiten die ontstaan door de verschillende ervaringen die individuen beleven" (Bergsma, 2003: p. 9). Kwalitatief onderzoek heeft, in tegenstelling tot kwantitatief onderzoek, als doel om inzicht te verschaffen in complexe kwesties door onderzoeksvragen te stellen die beginnen met 'waarom' en 'hoe' (Marshall, 1996: p. 522). Bij dit type onderzoek worden "algemene en abstracte kenmerken beschreven, die in relatie tot elkaar een beschrijving van de werkelijkheid geven" (Plooi, 2008: p. 49). Er worden vaak relatief weinig onderzoekseenheden gedetailleerd onderzocht en het proces van informatieverzameling is open en flexibel (Maso en Smaling, 1998).

2.2 Kiezen voor het geschikte onderzoekstype en het bijbehorende type steekproef

Binnen een onderzoek wordt vaak op verschillende manieren data verzameld: zo kunnen er interviews gehouden worden, documenten worden geanalyseerd, observaties worden uitgevoerd of enquêtes worden verspreid. Echter, voordat er één of meerdere methoden voor dataverzameling worden gekozen, dient uiteraard eerst te worden vastgesteld welk onderzoekstype² wordt gehanteerd en welke onderzoekseenheden³ worden onderzocht. In veel onderzoeken is het niet mogelijk om alle beschikbare onderzoekseenheden te onderzoeken, omdat dat teveel tijd, capaciteit en/of geld kost. Er wordt dan een steekproef genomen, waarbij slechts een deel van de onderzoekseenheden wordt geselecteerd en onderzocht.

De keuze voor kwantitatief of kwalitatief onderzoek wordt gemaakt op basis van het onderwerp en de bijbehorende onderzoeksvraag (Plooi, 2008: p. 49). De keuze voor het type steekproef (kwantitatief of kwalitatief) wordt volledig bepaald door het onderzoekstype: als er gekozen is voor een kwalitatief onderzoek, dan zal een steekproef automatisch een kwalitatieve steekproef zijn.

¹ een steekproef waarbij elke onderzoekseenheid eenzelfde (gekende) kans heeft om in de steekproef te worden opgenomen

² kwantitatief onderzoek of kwalitatief onderzoek

³ Onderzoekseenheden zijn personen, objecten, onderwerpen of processen waarover in het onderzoek uitspraken worden gedaan. Ter illustratie: bij een kwalitatief onderzoek over het 'Toetsingskader Rampenbestrijding op Orde – juli 2011' van de Inspectie VenJ zouden één of meerdere wetsartikelen, één of meerdere onderdelen van de hoofdstructuur van de rampenbestrijding (meldkamer, CoPI, Team Bevolkingszorg, ROT, GBT of RBT) of één of meerdere taken van bijvoorbeeld een CoPI de onderzoekseenheden kunnen zijn.

2.3 Redenen voor de Inspectie VenJ om te kiezen voor kwalitatief onderzoek en het uitvoeren van kwalitatieve steekproeven

De Inspectie VenJ past beide onderzoekstypen toe in haar onderzoeken, maar het meest gehanteerde type is het kwalitatief onderzoek. Er wordt vaker gekozen voor de kwalitatieve onderzoeksmethode, omdat dit het beste aansluit bij de onderwerpen die de Inspectie VenJ onderzoekt en het type onderzoeksvragen dat de Inspectie VenJ beantwoordt op verzoek van het ministerie van Veiligheid en Justitie en de Tweede Kamer.

Zoals ook zal blijken uit de hieronder beschreven kenmerken van een kwalitatieve steekproef, wordt een steekproef meestal gebruikt om zoveel mogelijk informatie te verzamelen over (de context van) één of meerdere onderzoekseenheden. De Inspectie VenJ trekt kwalitatieve steekproeven echter om *de validiteit vast te stellen van de zelfevaluatie rapporten die door of onder verantwoordelijkheid van een veiligheidsregio worden opgesteld*. Zoals in de brief aan de veiligheidsregio's van 10 november 2010 staat, zullen de veiligheidsregio's als vervolgtraject op de eerdere RADAR-praktijktesten immers zelfevaluaties uitvoeren van systeemoefeningen en GRIP 3/4-incidenten. Wanneer de Inspectie VenJ een zelfevaluatie rapport als valide beoordeeld, wordt de inhoud gebruikt als input voor de volgende Staat van de Rampenbestrijding. Daarmee zijn kwalitatieve steekproeven een uitermate geschikt instrument om de validiteit van zelfevaluatie rapporten vast te stellen en om effectief en efficiënt toezicht uit te oefenen.

Het begrip 'validiteit' wordt binnen kwantitatief onderzoek anders ingevuld dan binnen kwalitatief onderzoek. Binnen kwantitatief onderzoek is er sprake van validiteit als het meetinstrument daadwerkelijk meet wat er gemeten moet worden. Binnen kwalitatief onderzoek wordt de validiteit van onderzoeksgegevens beoordeeld door na te gaan of de conclusies die een onderzoeker trekt aansluiten bij de onderliggende verzamelde gegevens (Bergsma, 2003: p. 15)⁴.

2.4 Kenmerken van een kwalitatieve steekproef

Een kwalitatieve steekproef heeft de volgende kenmerken:

- *geen statistische generalisatie:*

Een belangrijk verschil tussen een kwalitatieve en een kwantitatieve steekproef is dat het bij een kwalitatieve steekproef niet de bedoeling is om de resultaten van een steekproef *statistisch te generaliseren* naar de gehele populatie. Dat neemt overigens niet weg dat je als onderzoeker binnen een kwalitatief onderzoek gericht bent op "het doen van uitspraken die niet alleen gelden voor de onderzochte situaties, maar die ook toepasbaar zijn op andere, vergelijkbare onderzoeksituaties". Bij een kwalitatieve steekproef is het namelijk wel degelijk belangrijk om "de reikwijdte van de gevonden resultaten te bepalen of om een goede afspiegeling van een groep of situatie te verkrijgen" (Baarda e.a., 2009: p. 154-6).

- *een beredeneerde selectie van onderzoekseenheden:*

In tegenstelling tot bij kwantitatieve steekproeven, die vaak aselekt en niet-gericht zijn, wordt er bij kwalitatieve steekproeven vaak beredeneerd gekozen voor een bepaalde selectie van onderzoekseenheden (Baarda e.a., 2009: p. 154-5).

In de tabel op de volgende pagina zijn vier selectietechnieken opgenomen (Flyvbjerg, 2006, p. 230; Baarda e.a., 2009: p. 156-8):

⁴ De term 'betrouwbaarheid' wordt vaak ten onrechte gelijkgesteld aan validiteit. De betrouwbaarheid van een kwalitatief onderzoek wordt vastgesteld door na te gaan in hoeverre "de verkregen onderzoeksresultaten 'verstoord' worden door veronderstellingen en vooroordelen" (Bergsma, 2003: p. 16).

Selectietechniek voor beredeneerde steekproef	Grootste pluspunt
1) Extreme/afwijkende onderzoekseenheden	Mogelijkheid om informatie te vergaren over ongebruikelijke onderzoekseenheden, die meer inzicht kunnen geven in de omstandigheden waarin uitspraken van een meer algemene aard moeten worden genuanceerd.
2) Een maximale variatie in onderzoekseenheden	Door verschillende soorten onderzoekseenheden te selecteren, kan de range van mogelijkheden goed gedekt worden en wordt de inhoudelijke representativiteit vergroot.
3) Kritieke onderzoekseenheden	Mogelijkheid om informatie te vergaren die logische deducties opleveren, zoals: 'Als dit (niet) geldt voor deze onderzoekseenheid, dan zal het hoogstwaarschijnlijk ook (niet) gelden voor alle andere onderzoekseenheden'. Hierbij ga je op zoek naar de 'most likely' of 'least likely' onderzoekseenheden, waarmee hypothesen eenvoudig respectievelijk gefalsificeerd of bevestigd kunnen worden ⁵ .
4) Typerende onderzoekseenheden	Wanneer je één of meerdere doorsnee-onderzoekseenheden selecteert - onderzoekseenheden die veel voorkomend zijn- dan voorkom je dat er (te) veel tijd en aandacht besteedt wordt aan een onderzoekseenheid die weinig voorkomt en daarmee van weinig belang is voor het beantwoorden van je onderzoeksvraag.

Om te komen tot de daadwerkelijke keuze van onderzoekseenheden, moet je kunnen vaststellen wat in de populatie bijvoorbeeld de typerende en kritieke onderzoekseenheden zijn. In kwalitatief onderzoek gebeurt dat vaak op basis van (Remmers en Groenland, 2006: p. 22):

- 1) algemeen determinerende variabelen, zoals geslacht, leeftijd en opleidingsniveau; deze worden, net als bij het kwantitatieve steekproefontwerp, verondersteld in brede zin bepalend te zijn voor de uitkomsten van het onderzoek;
- 2) theorieën en modellen die relevant zijn voor het onderwerp en de onderzoeksvraag;
- 3) expertinzichten van de opdrachtgever, de door de opdrachtgever gehanteerde doelgroepdefiniëring en marktkennis;
- 4) expertise en eerdere ervaringen van de onderzoeker.

Of een selectie daadwerkelijk een goede selectie is, is heel moeilijk vast te stellen: "De onderzoeker moet procedures hanteren die de kans vergroten dat het onderzochte verschijnsel van alle voor het onderzoek relevante kanten is bekeken, zonder dat de onderzoeker er ooit absoluut zeker van kan zijn dat dit voldoende is gebeurd" (Hak, 2004: p. 506).

- *doorgaan tot saturatie is bereikt:*

Bij een kwalitatieve steekproef is het vooraf vaak niet duidelijk hoeveel onderzoekseenheden er binnen de steekproef onderzocht zullen worden. Het aantal onderzoekseenheden dat onderzocht wordt is afhankelijk van de complexiteit van het onderzoeksontwerp en de heterogeniteit van de onderzoekseenheden en dat is vooraf niet altijd goed in te schatten. Het is de taak van de onderzoeker om te beoordelen wanneer er 'saturatie' optreedt (Baarda e.a., 2009: p. 164-6).

⁵ *Bijvoorbeeld: een heel ingewikkeld en complex protocol is een 'least likely' onderzoekseenheid bij de hypothese "Het brandweerkorps voert alle protocollen op de juiste wijze uit". De waarschijnlijkheid dat de hypothese door deze onderzoekseenheid wordt bevestigd is erg onwaarschijnlijk (least likely) vergeleken met andere onderzoekseenheden. Echter, als de hypothese voor deze onderzoekseenheid blijkt te kloppen, dan kan je er méér vanuit gaan dat de hypothese klopt, dan als je een makkelijk protocol had gekozen. Een 'least likely' onderzoekseenheid heeft dus als voordeel dat het een hypothese krachtiger kan bevestigen dan andere onderzoekseenheden.*

2.5 Dataverzameling en data-analyse

Na de keuze voor het trekken van een kwalitatieve steekproef en het selecteren van de te onderzoeken onderzoekseenheden, kan er worden gestart met de dataverzameling. Binnen kwantitatief onderzoek moet deze dataverzameling volledig zijn afgerond voordat er begonnen wordt met de data-analyse, maar binnen de kwalitatieve onderzoeksmethode vinden dataverzameling en data-analyse vaak afwisselend plaats: "In much qualitative research the analytical process begins during data collection as the data already gathered are analysed and shape the ongoing data collection. This sequential analysis or interim analysis has the advantage of allowing the researcher to go back and refine questions, develop hypotheses, and pursue emerging avenues of inquiry in further depth" (Pope e.a., 2000: 1). Deze flexibiliteit om gedurende een kwalitatief onderzoek bijvoorbeeld interviewvragen aan te passen, is een groot voordeel ten opzichte van kwantitatief onderzoek.

Zoals eerder al werd genoemd, zal de Inspectie VenJ middels het trekken van kwalitatieve steekproeven vaststellen wat de validiteit is van de onderzoeksresultaten van een andere evaluator.

Nadat er door middel van een kwalitatieve steekproef door de Inspectie VenJ data zijn verzameld, zal de Inspectie VenJ deze data analyseren. Gedurende het analyseren van de data vormt de Inspectie VenJ zich een beeld van de validiteit van de onderzoeksresultaten van de evaluator. Daarbij wordt zowel de validiteit van het *onderzoeksproces* als de validiteit van het *oordeel* van de evaluator door de Inspectie VenJ beoordeeld.

Bronnenlijst

- Baarda, D. B., Goede de M.P., Teunissen, J. (2009). *Basisboek Kwalitatief Onderzoek – Handleiding voor het opzetten en uitvoeren van kwalitatief onderzoek*. Groningen: Noordhoff Uitgevers
- Bergsma, M. (2003). *Betrouwbaarheid en validiteit van kwalitatief georiënteerde operational audits – methoden en technieken die de betrouwbaarheid en validiteit van kwalitatief georiënteerde audits waarborgen*. Rotterdam: Erasmus Universiteit Rotterdam [14-09-2011, Erasmus Universiteit Rotterdam: <http://www.ia.nl/Sitefiles/PDF/betrouwbaarheden%20Validiteit.pdf>]
- Breitenbach, M. (2005). *Kwantitatief en kwalitatief onderzoek naar IT-USE van Informatiesystemen*. Enschede: Universiteit Twente [08-09-2011, Universiteit Twente: http://referaat.cs.utwente.nl/documents/2005_03_D-INFORMATION_SYSTEMS_MANAGEMENT/2005_03_D_Breitenbach,M.U.A.-Kwantitatief_en_kwalitatief_onderzoek_naar_IT-USE_van_informatiesystemen.pdf]
- Cappellen, T. (2006). *Seminarie kwalitatieve onderzoeksmethoden*. Leuven: Katholieke Universiteit Leuven [08-09-2011, Katholieke Universiteit Leuven: <http://www.econ.kuleuven.be/eng/tew/academic/persbel/education/Seminarie%20kwalitatieve%20Onderzoeksmethoden%202006.pdf>]
- Dinklo, I. (2006). *Fabels en feiten over kwalitatieve onderzoeksresultaten - hardnekkige misverstanden over generaliseren van kwalitatieve Onderzoeksuitkomsten*. In: KWALON 32 (2006, jaargang 11, nr. 2), p. 35-43
- Flyyvbjerg, B. (2006). *Five Misunderstandings About Case-Study Research*. In: Qualitative Inquiry (2006, jaargang 12, nr. 2), p. 219-45
- Hak, T. (2004). *Waarnemingsmethoden in kwalitatief onderzoek*. In: Huisarts & Wetenschap (2004, jaargang 47, nr. 11), p. 502-8
- Marshall, M. N. (1996). *Sampling for qualitative research*. In: Family Practice (1996, jaargang 13, nr. 2), p. 522-5
- Maso, I., Smaling, A. (1998). *Kwalitatief onderzoek: praktijk en theorie*. Amsterdam: Boom
- Newman, I., Benz, C.R. (1998). *Qualitative-quantitative research methodology – exploring the interactive continuum*. Southern Illinois: Southern Illinois University Press
- Odell, J. S. (2001). *Case Study Methods in International Political Economy*. In: International Studies Perspectives (2001, -, nr. 2), p. 161-176
- Plooij, F., (2008). *Onderzoek doen – een praktische inleiding in praktische onderzoeksvaardigheden*. Amsterdam: Pearson Education Benelux bv
- Pope, C., Ziebland, S., Mays, N. (2000). *Analysing qualitative data*. -: BMJ [09-09-2011, BMJ: <http://www.bmj.com/content/320/7227/114.full>]
- Remmers, N., Groenland, E. (2006). *De steekproeftrekking en de selectie van respondenten in commercieel kwalitatief onderzoek*. In: KWALON (2006, jaargang 11, nr. 3), p. 21-6